

ჩრდილოვანი ეკონომიკის შუქ-ჩრდილები

ლია ჰიტიურივილი

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ამგროსი ბრიშიაშვილი

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

მვრობული ინდიკატორები და
საქართველო

ეკონომიკისა და ბიზნესის
აქტუალური პრობლემები
გლობალიზაციის
თანამედროვე პირობებში

საერთაშორისო სამეცნიერო-
პრაქტიკული კონფერენცია

თეორია, მეთოდოლოგია,
სისტემური პრობლემები

საკვანძო სიტყვები:

ჩრდილოვანი ეკონომიკა, საბადასახადო სისტემა, ფინანსური გადარიცხვები,
ჩრდილოვანი ეკონომიკის განსაზღვრა

ვიდრე თემაზე მსჯელობას დავიწყებდეთ, ვფიქრობთ, მართებულია განისაზღვროს თავად ჩრდილოვანი ეკონომიკის რაობა. როგორც ეკონომიკურ მეცნიერებაში მიღებულია, ჩრდილოვანი ეკონომიკა წარმოადგენს ქვეყნის ეროვნული მეურნეობის იმ ნაწილს, რომელიც სახელმწიფო კონტროლს არ ექვემდებარება და შესაბამისად, არც იბეგრება. მის განსაზღვრავად გამოიყენება ასევე ტერმინი – არაფორმალური ეკონომიკა, ან ეკონომიკა ჩრდილში. ეს ტერმინები წარმოსდგება ინგლისურიდან: shadow economy.

ჩრდილოვანი ეკონომიკას გავლენა აქვს ქვეყნის მეურნეობის ყველა მონაწილეზე:

- სახელმწიფო ბიუჯეტი ვერ იღებს თავის კუთვნილ შემოსავალს, როგორც ფირმების, ისე ფიზიკური პირების მხრიდან;
- მისი არსებობისას სამეურნეო ობიექტებს უჭირთ არათავისუფალ, არაჯანსაღ კონკურენციაში საქმიანობა, მის გამო კარგავენ ბაზრის გარკვეულ ნაწილს;
- მომხმარებელს გარანტირებული არ აქვს, რომ მის მიერ შეძენილი ამ სფეროში ნაწარმოები პროდუქცია შესაბამისი ხარისხის იქნება.

ეკონომისტები ცდილობენ იმ მიზეზების დადგენას, რომლებიც პროდუქციის წარმოების

ჩრდილოვანი სფეროში გადასვლას უწყობენ ხელს. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია ისეთი სისტემური მიზეზი, როგორცაა სახელმწიფოს მიერ დანესებული მრავალი მარეგულირებელი ნორმა. ასეთ დროს მენარმე დგება ალტერნატივის წინაშე: ან შეწყვიტოს ოფიციალური, ლეგალური საქმიანობა ან ჩრდილოვანი ეკონომიკაში გადავიდეს.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის წარმოშობის მიზეზებიდან გამოსაყოფია ასევე სამეურნეო ობიექტების დაბალი საგადასახადო ზნეობა, შემოსავლების დამალვისადმი მიდრეკილება და ა.შ. ჩრდილოვანი ეკონომიკაში არსებულ ზოგიერთ საქმიანობას სრულიად დანაშაულებრივი ხასიათი აქვს, თუმცა ყოველი ასეთი საქმიანობა როდია სამეურნეო ხასიათის, ანუ დამატებული ღირებულების შემქმნელი (მაგალითად, ნარკობიზნესი, ბრაკონიერობა).

წარმოების ჩრდილში გადასვლას განსაკუთრებით ხელს უწყობს მძიმე და მრავალმხრივი საგადასახადო ტვირთი. აქვე უნდა დასახელდეს სხვა სახის ხარჯებიც, რომლებიც წარმოების ოფიციალურ განხორციელებასთანაა დაკავშირებული. მაგალითად, სალარო აპარატების ღირებულება, მუშაკთათვის სოციალური უზრუნველყოფისათვის დანესებული გადასახადები, მინიმალური ხელფასის ნორმის

დანესება და სხვა. რაც უფრო მძიმეა ეს ტვირთი, მით უფრო მეტი მიდრეკილება უჩნდება მენარმეს ჩრდილოვან ეკონომიკაში გადასვლის.

განსაკუთრებით მრავალი ფორმალობის შესრულება უხდებათ ისეთი პროფესიების წარმომადგენლებს, როგორებიცაა საადვოკატო პრაქტიკის განხორციელება, ტაქსით მომსახურება, ზოგიერთი სახის სამედიცინო მომსახურება და სხვა. აქვე უნდა დასახელდეს ასევე საგადასახადო კოდექსის სირთულეც. რაც უფრო რთულია საგადასახადო სისტემა, მით უფრო მეტია მენარმის დაინტერესება ჩრდილოვანი ეკონომიკით.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის, რომელიც უპირობოდ უარყოფითი მოვლენაა, არსებობის გამართლებად შეიძლება დასახელდეს მისი ზოგიერთი სეგმენტის დადებითი მომენტები. მაგალითად, ამ სფეროში დასაქმებას ჰპოვებს ეგრეთ წოდებული მარგინალური სამუშაო ძალა (უმუშევრები, პენსიონერები, სტუდენტები, არალეგალური ემიგრანტები და სხვ), რის შედეგადაც გარკვეულად მცირდება ქვეყანაში საზოგადოებრივი დაძაბულობის დონე, კლებულობს სიღარიბე და მცირდება დანოლა საბიუჯეტო სოციალურ ხარჯებზე.

როგორც მსოფლიო გამოცდილებიდან ჩანს, ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბების შესამცირებლად, ან მით უფრო, აღმოსაფხვრელად, გაცილებით უკეთესია სისტემური ცვლილებების გატარება, ვიდრე რეპრესიული ღონისძიებების დაწყება. განსაკუთრებით ეფექტიანია ნაღდი ფულის მიმოქცევის ნაცვლად უნაღდო ანგარიშნორების არეალის გაზრდა. ხომ ცნობილია, რომ ჩრდილოვანი ეკონომიკაში ფინანსური გადარიცხვები, გასაგები მიზეზების გამო, ხორციელდება ნაღდი ფულით, რის შედეგადაც დოკუმენტები, ანუ კვალი, რითაც სამეურნეო საქმიანობის ჩატარების დამტკიცება იქნებოდა შესაძლებელი, არ რჩება.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბების დაღმნა

მართალია, ჩრდილოვანი ეკონომიკა თავისი ბუნებიდან გამომდინარე ცდილობს, თავიდან აიცილოს ადმინისტრაციული რეგისტრაცია და დაკვირვებები, მაგრამ ეკონომიკაში ის მაინც ტოვებს თავის კვალს. ამის შედეგად შესაძლებელი ხდება შემუშავდეს მეთოდები, რომელთა

დახმარებითაც შესაძლებელი გახდება მისი დონის დადგენა.

აი, ზოგიერთი მათგანი:

- შრომის ბაზრის ანალიზი;
- ფისკალური ანალიზი;
- მონეტარული სფეროს ანალიზი;
- ეროვნული ანგარიშების ანალიზი – საოჯახო მეურნეობების შემოსავლებსა და გასავლებს შორის განსხვავება და სხვ.

აღნიშნული მეთოდების გამოყენებით დგინდება, რომ არაა მსოფლიოში დარჩენილი ქვეყანა, სადაც ჩრდილოვან ეკონომიკას არა ჰქონდეს ადგილი. ის ევროკავშირის ქვეყნებშიც კი საკმაოდ მაღალია და მისი საშუალო დონე 2016 წლის მონაცემებით, თითქმის 18%-ს შეადგენს (ჩრდილოვანი ეკონომიკის შეფარდება ოფიციალურ მთლიან შიდა პროდუქტთან), თუმცა მასში შემავალ ქვეყნებში ეს მაჩვენებელი განსხვავებულია. ის თვალსაჩინოდ მაღალია კავშირის წევრ ყოფილ სოციალისტურ ქვეყნებში. კერძოდ: ბულგარეთში შეადგენს 30.2%, რუმინეთში – 27.6, ესტონეთში – 24.9, ლიტვაში – 24.2%.

აღნიშნული მაჩვენებელი საგრძნობლად დაბალია კლასიკური კაპიტალიზმის ქვეყნებში. მაგალითად: ფინეთში შეადგენს – 12%, გერმანიაში – 10,8%, ჰოლანდიაში – 8,8%, ავსტრიაში – 7,8 %-ს და ა.შ.

შრომის ბაზრის ანალიზი საშუალებას იძლევა, შევაფასოთ მუშაკთა დაინტერესება ჩრდილოვანი ეკონომიკით. კერძოდ, ამ მეთოდით ერთმანეთს უდარდება დარეგისტრირებული უმუშევრებისა და დაუსაქმებელთა საერთო რიცხოვნობა, რომელიც გამოყვანილია შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის (International Labour Office) მიერ შემუშავებული მეთოდიკით.

გასათვალისწინებელია, რომ ჩრდილოვან ეკონომიკაში დასაქმებულ მუშაკთა ნაწილი საკუთარი არჩევანით მიდის იქ სამუშაოდ, მაშინ, როდესაც მეორე ნაწილს არ ჰყოფნის კვალიფიკაცია, რათა ოფიციალურად რეგისტრირებულ ფირმებში იმუშაოს და იძულებულია ჩრდილოვან ეკონომიკაში მოქმედ საწარმოს შეაფაროს თავი.

ჩრდილოვანი ეკონომიკა თავის კვალს ტოვებს მონეტარულ აგრეგატებზეც. ისეთებზე, როგორებიცაა ნაღდი ფულის ბრუნვის სიჩქარე და მაღალი ნომინალის ბანკნოტებზე გაზრდილი მოთხოვნილება. ეს იქიდან გამომდინარეობს,

რომ სწორედ ასეთი ბანკნოტები გამოიყენება ჩრდილოვან ეკონომიკაში მონაწილეთა მიერ.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის ზომის დასადგენ კიდევ ერთ, გაცილებით ძველ მეთოდს წარმოადგენს საოჯახო მეურნეობების შემოსავლებისა და ხარჯების ურთიერთშეპირისპირება. მათ შორის მკვეთრი განსხვავება ჩრდილოვან ეკონომიკაში მიღებულ შემოსავლებზე მიუთითებს.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის სამეურნეო მნიშვნელობა

რა თქმა უნდა, ჩრდილოვან ეკონომიკაში საქმიანობა ნეგატიური მოვლენაა, თუმცა, ეკონომიკური თეორია მის გარკვეულ პოზიტიურ – მიკრო და მაკრო მხარეზეც მიუთითებს. ჩრდილოვან ეკონომიკას მიმართავენ როგორც დარეგისტრირებული ფირმები, ისე ისეთებიც, რომლებიც საერთოდ არ აჩენენ თავიანთ საქმიანობას.

დარეგისტრირების შემთხვევაში ფირმა ნაწილობრივ ოფიციალურად აჩვენებს თავისი საქმიანობის შედეგებს, ხოლო საქმიანობის ნაწილს ფარულად ახორციელებს. სხვა სიტყვებით, პირველ ნაწილს თავიანთ საბუღალტრო ჩანაწერებში აჩვენებენ და შესაბამისად, ამ მონაცემებს აწვდიან საგადასახადო ორგანოებს, როგორც დასაბეგრავ ბაზას, მაშინ, როდესაც საქმიანობის მეორე ნაწილს მალავენ და შემოსავალს სრულად თავად ითვისებენ. დაურეგისტრირებლობის დროს ფირმის საქმიანობა საგადასახადო ორგანოებისათვის მისაწვდომი არაა და ცხადია, აქედან მიღებულ მთელ შემოსავალს წარმოების ორგანიზატორები ინაწილებენ.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის განსაკუთრებით სერიოზული უარყოფითი მხარეა მისი ნეგატიური გავლენა საბაზრო კონკურენციაზე და შესაბამისად მთელ ეროვნულ მეურნეობაზე. ჩრდილოვან ეკონომიკაში მოქმედი ფირმები ხშირად გაცილებით კონკურენციული ხდებიან მათთან შედარებით, რომლებიც ლეგალურად და კანონთან სრული შესაბამისობით მუშაობენ. იქიდან გამომდინარე, რომ ჩრდილოვანი ეკონომიკა ნიშნავს გადასახადებისაგან თავის არიდებას, უპატიოსნო მენარმეს საშუალებას ეძლევა თავის კლიენტს საქონელი და მომსახურება გაცილებით იაფად შესთავაზოს. ეს ხშირად ისეთი ფასებია, რომელსაც წესიერი,

გადასახადების გადამხდელი მენარმე ვერ დაადებს თავის საქონელს (მომსახურებას).

კონკურენციული ბაზრის წესების დარღვევა ჩრდილოვან ეკონომიკაში მომუშავე ფირმების მხრიდან ხშირად ისეთ ვითარებას წარმოშობს, როდესაც საბაზრო კონკურენციის უმნიშვნელოვანს ფაქტორად ფასები გვევლინება. შედეგად, მენარმეები თანდათან უფრო მცირე ყურადღებას უთმობენ კონკურენციული ბრძოლის ისეთ ელემენტებს, როგორებიცაა ხარისხი თუ პროდუქციის თანამედროვეობა, ყურადღებას ამცირებენ კვლევებსა და განვითარებაზე. ამას მაკროეკონომიკურ დონეზე ის შედეგები მოაქვს, რომ ეცემა ეკონომიკის ინოვაციურობა და საერთაშორისო კონკურენციულობა, რაც უშუალო გავლენას ახდენს ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაზე.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის სხვა, უარყოფით მაკროეკონომიკურ ასპექტს წარმოადგენს მის მიერ სახელმწიფოს საშემოსავლო ბაზის შემცირება-დასუსტება. ჩრდილში მომუშავე საწარმოები არც პირდაპირ და არც ირიბ გადასახადს არ იხდიან, რის გამოც სახელმწიფო ბიუჯეტს საგრძნობი ზარალი ადგება, თუმცა რა ზომის, ამის გამოთვლა ურთულესია. ეს იქიდან გამომდინარეობს, რომ თუკი თეორიულად დავუშვებთ, რომ ერთ მშენიერ დღეს ამ სახის ეკონომიკა შეწყვეტს არსებობას, მასში შეფარებული საქმიანობის მხოლოდ ნაწილი მიიღებს ლეგალურ ხასიათს. ამას მრავალი ფაქტორი განაპირობებს – ჩრდილოვან ეკონომიკაში მოქმედი ფირმებისა თუ კერძო პირების ნაწილი ამჯობინებდა საერთოდ ხელი აელო საქმიანობაზე, ვიდრე ლეგარულად, ოფიციალურად გაეგრძელებინა ის. ზოგი მენარმე ფირმის რეგისტრაციაში ვერავითარ მოტივაციას ვერ დაინახავდა, სხვები კონკურენციულ ბრძოლას წააგებდნენ, და ბაზარზე თავს ვერ შეინარჩუნებდნენ. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, პრაქტიკაში გვხვდება ფირმების/კერძო პირების ჯგუფი, რომელთაც მხოლოდ ჩრდილოვან ეკონომიკაში შეუძლიათ ფუნქციონირება. აქედან გამომდინარე, ჰიპოთეტიკური დაშვება იმისა, რომ ჩრდილოვანი ეკონომიკის ლიკვიდაცია რაიმე დამატებით შემოსავალს მოუტანდა ბიუჯეტს, სწორი არ იქნება. ამის თქმა ძალიან ძნელია.

როგორც ჩანს, ძალზე რთულია ჩრდილოვან ეკონომიკაში დასაქმებული ადამიანების გამოვლენა, მათი საქმიანობის მოტივაციის

დადგენა. სხვა რომ არაფერი, ამ სფეროში დასაქმებულ ადამიანს უმინია ამაში გამოცუდომის, რადგან ეს კანონის დარღვევაა.

როგორც თემის შესწავლა აჩვენებს, ჩრდილოვან ეკონომიკაში დასაქმებულია გაცილებით ბევრი მამაკაცი, ვიდრე ქალი. ამასთან, მათი რაოდენობა იცვლება სეზონების მიხედვით და ჭარბობს ზაფხულობით. ირკვევა ისიც, რომ მათი ნახევარზე მეტისათვის ამ სფეროში მუშაობა ცხოვრების ძირითადი წყაროა, მეორე ნახევრისათვის კი ის დამატებითი შემოსავლის წყაროა. ამასთან, ამ სფეროში ძირითადად შუახნის ადამიანები საქმიანობენ,

ეკონომიკურ მეცნიერებაში შეხვდებით გამოთქმას, რომ ჩრდილოვანი ეკონომიკა „მეურნეობის საცხები მასალაა“. იგულისხმება, რომ ჩრდილოვანი ეკონომიკა შესაძლებელს ხდის ისეთი საქმიანობის განხორციელებას ისეთ სფეროებსა და სიტუაციებში, როდესაც ეს საქმიანობა ვერ განხორციელდებოდა ოფიციალური ფირმების მიერ.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის შეზღუდვის გზები

მართალია, ჩრდილოვანი ეკონომიკის ზემოთ მოყვანილი დადებითი მომენტები გასათვალისწინებელია, მაგრამ არ უნდა დაგვაფიქვდეს, რომ ჩრდილოვანი ეკონომიკა გამონვეულია ეკონომიკური სისტემის არასრულყოფილებით, რომელიც ფირმებსა და მომხმარებელთა ნაწილს აიძულებს „დაიმალოს“ ჩრდილოვან ეკონომიკაში. ხაზგასასმელია ისიც, რომ ჩრდილოვან ეკონომიკასთან დაკავშირებული ეს ზოგიერთი დადებითი ელემენტი ვერ ცვლის ამ მოვლენის საერთო ნეგატიურ შეფასებას.

ამიტომ, სახელმწიფო უნდა ებრძოდეს მას და ცდილობდეს თუ სრულად ვერა, მისი გავლენის შესუსტებას მაინც. ამ ბრძოლის მეთოდებიდან შეიძლება გამოიყოს:

- საგადასახადო სისტემის გამარტივება და სრულყოფა;
- ფისკალური ტვირთის შემსუბუქება;
- სამეურნეო საქმიანობასთან დაკავშირებული არაეკონომიკური ხარჯების შემცირება-გაუქმება;
- რეგულაციების რაოდენობის, მ.შ. კონცესიებისა და ნებართვების შემცირება, აუცილებელ მინიმუმამდე დაყვანა;

- ფირმების რევიზიისა და კონტროლის რაოდენობის მაქსიმალური შემცირება;
- უნაღლო ანგარიშსწორებისათვის ხელშეწყობა და განვითარება (მათ შორის, ელექტრონული გადარიცხვების განვითარება, ნაღდი ანგარიშსწორების პრაქტიკის შეზღუდვა).

წარმოების გამოყვანა ჩრდილოვანი ეკონომიკიდან უნდა მოხდეს უპირველეს ყოვლისა, სათანადო ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებით, რომელიც მიმართული იქნება იმ სისტემური ფაქტორების ლიკვიდაციისაკენ, რომლებიც ხელს უწყობენ ჩრდილოვანი ეკონომიკის განვითარებას. ამის საბოლოო ეფექტი იქნება მენარმეთა თანდათან ნაკლები მიდრეკილება ჩრდილოვანი ეკონომიკისაკენ იმ რისკების შიშით, რომელიც ამ პროცესს თან ახლავს. არ უნდა დაგვაფიქვდეს, რომ ჩრდილოვანი ეკონომიკა იარსებებს მანამდე, ვიდრე მენარმეებისათვის მსგავსი ფარული წარმოება მოგების მომტანი იქნება. სამაგიეროდ, მას შემდეგ, რაც დაურეგისტრირებელ შემოსავლებთან დაკავშირებული რისკების საბოლოო ჯამი გადააჭარბებს ამ შემოსავლების დაფარვის შედეგად მიღებულ სარგებელს, ჩრდილოვანი ეკონომიკა ბუნებრივი გზით კლებას/შემცირებას დაიწყებს.

ამასთან უნდა გვახსოვდეს, რომ, მართალია, ჩრდილოვანი ეკონომიკის გამოვლენის შემდეგ სახელმწიფო რეპრესიულ აპარატს აამოქმედებს, მაგრამ ამას გაცილებით სჯობს, თუ ის კიდევ უფრო აქტიურად პროფილაქტიკურ მეთოდებს გამოიყენებს. კერძოდ, მან საზოგადოების შეგნებაში უნდა დანერგოს ის რწმენა, რომ ჩრდილოვანი ეკონომიკა მავნებელია საზოგადოებისათვის და რომ მის ინტერესშია ამ სფეროს მაქსიმალური შეზღუდვა. საზოგადოებისათვის ნათელი უნდა იყოს, რომ როდესაც მისი წევრები რაიმე პროდუქციას/მომსახურებას შეისყიდნიან ჩრდილოვან ეკონომიკაში, ამის საბოლოო ეფექტი მათი საზიანო იქნება, რომ ამას შედეგად მოჰყვება სახელმწიფო შემოსავლების შემცირება, სამაგიეროდ, გადასახადების გაზრდა წესიერი, კანონმორჩილი მენარმეთათვის. საერთოდ, გადასახადების გაზრდა საზოგადოების ყველა წევრისათვის, ან სახელმწიფოს მიერ მოქალაქეებისათვის გასანევი მომსახურების მასშტაბების შემცირება.

ერთგვარ პროფილაქტიკურ ღონისძიებად შეიძლება ჩაითვალოს კამპანია, რომელმაც,

სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი

სხვათა შორის, მრავალ ქვეყანაში მტკიცედ მოიკიდა ფეხი, ქვითრების ლატარეა. მის მიზანს წარმოადგენს მყიდველთა დაინტერესება გამყიდველისაგან ქვითრების აღებაში.

ჩრდილოვან ეკონომიკასთან ბრძოლის ფორმები სხვადასხვა ქვეყნებში

ამ მხრივ განსაკუთრებით თავი გამოიჩინა იტალიამ. ამ ქვეყანაში ძალზე დიდი ყურადღება ექცევა ელექტრონული გადარიცხვების განვითარებას. კერძოდ, იქ, როგორც წესი, ათას ევროზე მეტის გადახდა მხოლოდ ელექტრონული გადარიცხვის ფორმით ხდება. დაწესებულია ასევე საგადასახადო შეღავათები ელექტრონული გადარიცხვების განმასხვრციელებელი ფირმებისათვის სავაჭრო-მომსახურების სფეროში; მის პარალელურად მოქმედებს სერიოზული ჯარიმები იმ საცალო მოვაჭრეთათვის, რომელთაც ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში სამჯერ დაუმტკიცებენ კლიენტისათვის შექმნილ საქონელზე/მომსახურებაზე ქვითრის გამოუწერლობას.

ამ ასპექტში საინტერესოა **სამხრეთ კორეის** გამოცდილების გაცნობაც, ქვეყნისა, რომლის ეკონომიკაც, ინსტიტუციონალური მოწყობის თვალსაზრისით ბევრ ქვეყანას მაგალითად გამოადგება. სამხრეთ კორეაში ბევრი რამ კეთდება ელექტრონული გადარიცხვების განსავითარებლად (მაგალითად, მაღაზიის, რომელიც წლიურად 20 ათას ევროზე მეტს ვაჭრობს, გადახდის აპარატების დადგმის დავალებულება). შედეგად, თუ 90-იან წლებში გადახდის ბარათებით ვაჭრობის მოცულობა მთელ გადახდებში ოდენ 5%-ს შეადგენდა, 2009 წელს გადახდების ნახევარზე მეტი ამ ბარათებით ხორციელდებოდა. საინტერესოა ისიც, რომ ამ ქვეყანაში არა მხოლოდ სავაჭრო ობიექტებს აქვს გარკვეული შეთავაზებები უნაღდო ანგარიშსწორებით სარგებლობისას, არამედ კლიენტსაც, თუკი მაგალითად, თუ ის თავისი შემოსავლის 25% ხარჯვას უნაღდო ანგარიშსწორებით ახორციელებს (20% საკრედიტო ბარათით).

მექსიკაში ხელისუფლებამ დააფუძნა საგანგებო ფონდი, რომელიც მცირე მაღაზიების მესაკუთრეებს საგადამხდელი ტერმინალის დასადგმელად და შემდეგ მათი გამართულად მუშაობისათვის სახსრებს გამოუყოფს. შედეგად, მსგავსი ტერმინალების რაოდენობა

200 პროცენტით გაიზარდა, ხოლო სავაჭრო-სამომსახურო ობიექტებზე ბარათებით განხორციელებული ოპერაციების რაოდენობამ 300 პროცენტით მოიმატა.

სინგაპურში თავდაპირველად თავად სახელმწიფო დაწესებულებებმა დაიწყეს ელექტრონული გადარიცხვები. მას განსაკუთრებით აქტიურად იყენებდნენ მუშაკთა დაჯილდოების, პრემიების გაცემის ან ჯარიმების დარიცხვის შემთხვევებში.

კიდევ უფრო აქტიურად ხორციელდება უნაღდო ანგარიშსწორება განვითარებულ ქვეყნებში – აშშ, დიდ ბრიტანეთში, გერმანიაში, საფრანგეთში და სხვ.

ჩრდილოვანი ეკონომიკა საქართველოში

საქართველოს სტატისტიკური სამსახური ჩრდილოვან ეკონომიკაზე მწირ მონაცემებს აქვეყნებს. მათი საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ ჩრდილოვან სექტორი ქვეყნის ეკონომიკის დაახლოებით მესამედს მოიცავს. ამასთან, წინა წლებში ამ მხრივ შესამჩნევი იყო ნეგატიური ტენდენცია. კერძოდ, შემოსავლების დამალვა წლიდან წლამდე უფრო დიდ მასშტაბებს იღებდა. კერძოდ, თუ 1996 წელს ჩრდილოვანი ეკონომიკის მოცულობას 27%-ის დონეზე იყო, 2001 წელს ამ ციფრმა უკვე 33%-ს მიაღწია. ასეთია სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგები.

გამოკვლევის შედეგად გამოვლინდა ჩრდილოვანი ეკონომიკის მოცულობა ცალკეულ სფეროებში. მაგალითად, სამრეწველო სექტორში ჩრდილოვანი ეკონომიკის პროცენტი 40%-ს აღემატა, მშენებლობაში – 55%-ს, ტრანსპორტში – 34%-ს, ვაჭრობაში – 56%-ს, სასტუმროს ბიზნესსა და რესტორნებში – 65%-ს, კავშირგაბმულობაში – 17%-ს.

განათლების სფეროში კომერციული დაწესებულებების შემოსავლების ფაქტიური მაჩვენებლები ორჯერ აღემატება დეკლარირებულ მაჩვენებლებს, ხოლო სამედიცინო დაწესებულებებში – ოთხჯერ. არასახარბიელო სიტუაციაა ნავთობპროდუქტების რეალიზაციის სფეროშიც.

დეპარტამენტის სპეციალისტთა აზრით, ჩრდილოვანი ეკონომიკის ასეთი მაღალი პროცენტის მიზეზია კორუფცია და მაღალი საგადასახადო განაკვეთები.

Positive and Negative Sides of Shadow Economy

Lia Pitiurishvili

Doctor of Economics

Ambrosi Grishikashvili

Doctor of Economics

Key words:

SHADOW ECONOMY, TAX SYSTEM, FINANCIAL TRANSFERS

Summary

Shadow economy is a part of national economy which is not controlled by the state, and consequently it is not taxed. Shadow economy is also named by the term “informal economy” or “economy in shadow”. These terms originate from English language shadow economy.

Shadow economy influences all participants of country’s economy:

- The state does not get income from it;
- Economy units have difficulties in business in non-liberal competitive environment;
- Customers have not guarantee of suitable quality on the products produced by this share.

Reasons which helped shadow economy being founded are low tax ethics of economy units, attempts to hide incomes, etc. Heavy and multi-sided tax system causes production to be turned into shadow production.

Besides it should be mentioned other expenses which are connected with legal producing: such as expenses for cash register, expenses for social safety of employees, fixed minimal wages standards, etc. The world experience shows that in order to decrease or root out shadow economy it will be better systemic changes than repressions. The most dangerous quality of shadow economy is its negative influence on competitiveness and accordingly on national economy. Firms existing in shadow economy become more competitive than those which are legal ones.

Although shadow economy has so many negative sides, it should be mentioned that it has positive sides too which help it to survive. That’s why we come across such term in economy “shadow economy is ointment for economy”. It means that shadow economy gives possibility to be active in those shares and structures where legal firms are disable.

In any way shadow economy itself is fully negative and it is necessary to fight with it. It should be separated some methods for fighting against it:

- To simplify and improve tax system;
- To make light fiscal load;
- To decrease and abolish non-economic expenses connected with business activities;
- To decrease and minimize regulations such as concessions and permissions;
- Maximal reduction of firms’ audit and control: – Development of non-cash system.